

Обозний В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
Памірська Л. Ю.
Житомирський державний університет
імені І. Франка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН

В статті подано теоретико-методологічні основи мовного навчання в контексті освіти національних меншин в Україні.

Ключові слова: мовна освіта, етнічні меншини, навчально-виховний процес.

В умовах сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів проблема збереження та розвитку так званих “малих культур” постає особливо актуальною. Політики та громадські організації країн Європейського Союзу докладають зусиль, що спрямовані на досягнення діалогу й взаємопорозуміння між представниками різних етнічних культур у європейській спільноті. Турбота про збереження самобутності їх культур в країнах ЄС ґрунтується на визнанні культурного плюралізму як потужного чинника соціального поступу. Сьогодні в основу розвитку культури і освіти розвинених країн Заходу закладаються ціннісні орієнтири, що ґрунтуються на сучасних цінностях демократичного суспільства, що набуває рис мультикультурної, мультиетнічної та мультилінгвістичної спільноти. Найсуттєвішою характеристикою суспільного розвитку останніх десятиріч стало погодження двох орієнтацій – прийняття відмінностей і прагнення до спільності. Визнання спільності як провідної суспільної цінності обумовлює тенденцію інтеграції в усіх сферах життя європейського співтовариства. В результаті інтеграційних процесів, зокрема у сфері культури і освіти, відбувається цілеспрямоване формування загальноєвропейського освітнього простору. Упродовж останнього десятиріччя воно стало тією генералізуючою ідеєю, навколо якої вибудовується загальноєвропейська стратегія розвитку освіти.

Україна, маючи багатонаціональний склад населення, намагається сьогодні реалізувати свої євроінтеграційні перспективи. В умовах дезінтегрованого українського суспільства та складної внутрішньополітичної ситуації постає необхідність готувати підрастаюче покоління до життя в суспільстві, заснованому на культурному плюралізмі, гуманістичних і демократичних цінностях. У зв'язку з цим одним з актуальних завдань вітчизняної педагогіки є обґрунтування теоретичних засад полікультурної освіти учнів та їх реалізація у шкільному навчально-виховному процесі.

У цьому контексті набуває актуальності відповідний вітчизняний і зарубіжний педагогічний досвід (Н. В. Абашкіна, Р. І. Антонюк, В. С. Болгаріна, Л. О. Голік, І. П. Гузик, Т. В. Клищенко, О. С. Ковальчук, В. Д. Ковтун, М. Ю. Красовицький, Т. В. Левченко, І. Ф. Лощенкова, І. Ф. Прокопенко, Л. П. Пуховська, А. К. Солодка, Г. Г. Філіпчук, Н. В. Якса та інші). Проте мовна освіта національних меншин розглядалася фрагментарно, у більшості праць актуалізовано лише окремі чинники її регіонального розвитку.

Отже, *мета статті* – дослідження теоретико-методологічних основ мовної освіти України в контексті навчання представників етнічних меншин.

На початку ХХІ століття, коли національна освіта стала активно орієнтуватися на загальноєвропейський інтеграційний процес, почали створюватися програми зближення освіти України з європейським освітнім та науковим простором. Участь України у

європейських перетвореннях спрямовується на розвиток системи освіти і набуття нею якісних ознак, збільшення національних стандартів якості. Зрозуміло, що процес еволюції системи освіти не може відокремлюватися від інших сфер суспільства, а повинен розвиватися у гармонійному зв'язку із суспільством у цілому. Такий підхід передбачає аналіз основних тенденцій у світовому та європейському інтеграційних процесах, поглиблюючи при цьому теоретико-методологічні засади національної освіти, зокрема регіональної мовної освіти нацменшин.

Нова епоха глобальної соціальної трансформації, що розпочалася з кінця ХХ – початку ХХІ століття, вимагає формування єдиних цілей для усіх країн. Концепція сталого розвитку, зафіксована у “Порядку денному на ХХІ століття” (Ріо-де Жанейро, 1992 р.), поставила для всіх країн у планетарному масштабі головну мету майбутнього – просування шляхом сталого розвитку суспільства. Сталий розвиток слід розглядати як процес змін (економічних, соціальних, екологічних тощо) відповідно до сучасних та майбутніх потреб суспільства на основі історично усталених форм життєдіяльності конкретної території [1]. В ньому реалізується ідея єдності та гармонізації суспільного життя на основі плюралізму підходів та прийняття рішень з урахуванням культурно-історичного, соціально-економічного, демографічного та екологічного розвитку конкретної території. Проте, головним пріоритетом сталого розвитку залишається людина, її фізичний та духовний розвиток, якість та рівень її життя [2].

Варто зазначити, що саме на регіонально-локальному рівні можливо ефективно враховувати дію місцевих чинників та умов розвитку конкретної території щодо особливостей збереження історично-усталеного середовища регіонального соціуму, вирішення назрілих проблем культурно-духовного відродження, соціально-економічного розвитку тощо. Комплексний підхід до розвитку території має ряд аспектів (історичний, соціальний, економічний, біологічний, психологічний, мовний тощо). Враховуючи, що євроінтеграційний процес обумовлює зміни у структурі населення конкретних територій, мовне питання стає консолідуючим аспектом регіонально-соціумного розвитку.

Мовна освіта має колосальним інтеграційний потенціал, який сьогодні повинен бути спрямований на формування розвинутої національно-історичної самосвідомості. Цей напрям передбачає закріплення у знаннях, цінностях, інтересах людей позитивного культурно-історичного досвіду конкретної території, перетворення його у повсякденні норми поведінки та критерії самооцінки. Адже тільки покоління, сформоване на духовних надбаннях свого народу, зможе продовжувати та розвивати його культурно-історичні традиції. Тому одне з головних завдань мовної освіти і полягає у тому, щоб виявити зв'язки, що ведуть з минулого у сьогодення, а від нього у майбутнє.

Багато століть регіональний соціум творив тільки йому властиве духовне та матеріальне середовище, під впливом його культурно-побутових, морально-духовних, традиційно-виробничих явищ формувалися світоглядні засади як українців, так і представників нацменшин. Тому навчальний аспект мовної освіти має бути спрямований на розкриття культурно-історичної та державно-політичної унікальності України, пояснення своєрідних умов зародження і розвитку її регіонів. При цьому освітню діяльність варто спрямовувати на виявлення та показ феноменологічних рис та характеристики конкретного регіону і зіставлення їх із загальноукраїнськими. Здатність бачити на загальноукраїнському фоні своєрідність свого краю повинна бути спрямована на виховання культури міжетнічного спілкування та регіонального патріотизму.

На сучасному етапі українського державотворення подальший розвиток ідеї національного відродження і піднесення на якісно новий рівень мовної освіти представників

нацменшин слід розглядати як об'єктивну потребу суспільства поєднати навчання та виховання дітей та молоді з культурно-духовним відродженням українського народу, пізнанням оточуючого середовища, підготовкою юного громадянства до крос-культурної компетенції. Тому регіональна мовна освіта сьогодні розглядається як унікальне суспільно-освітнє явище, в основі якого знаходиться пізнання та передача знань про рідний край та життя в ньому, що здійснюються від одного покоління до іншого. Виконувати це завдання повинні підготовлені фахівці, які здатні моделювати локальне освітньо-культурне середовище та здійснювати мовно-орієнтований педагогічний процес.

Саме мовна освіта найбільш повно розкриває регіональні особливості духовно-матеріальної культури регіонального соціуму, історичні усталені форми його життєдіяльності, які виникли у результаті трудової діяльності, пояснює механізм появи та розвитку багатьох явищ традиційної культурної спадщини тощо. Розгляд різних аспектів взаємопов'язаного вивчення регіональної культури у контексті загальноукраїнської культури стає необхідним для розуміння цілісності процесу національного відродження, створення відповідного культурно-творчого середовища та здійснення пошуку шляхів вирішення соціально-етнічних проблем і гармонізації регіональних зв'язків.

Система мовної освіти в Україні має свою власну організаційну структуру, форми, зміст, які функціонують та розвиваються в єдності загального та одиничного, спільного та специфічного. Визначаючи перспективи її розвитку, слід враховувати, з одного боку, тенденції формування загальноукраїнського освітньо-духовного поля європейського виміру, а з другого – необхідність використання досвіду історичного минулого, зокрема збереження та розвиток регіональних культурно-соціумних традицій.

Відповідно до концептуального положення традиціоналістсько-консервативної парадигми, основоутворюючу роль освіти у житті визначає функція збереження та передачі кожному з наступних поколінь найбільш суттєвого досвіду духовної та матеріальної культури людства (знань, умінь, ідеалів тощо). Отже, пріоритетами у розвитку регіональної мовної освіти та мовної політики в Україні стають: а) формування регіонально-соціумних, національно-державних та загальнолюдських цінностей на основі збереження та продовження української національно-історичної традиції; б) забезпечення освітньо-культурних запитів національних меншин та формування культури міжетнічного спілкування та міжрегіональних відносин; в) орієнтація, спрямована на розвиток у молоді творчих здібностей, формування навичок самоосвіти та самореалізації особистості; г) удосконалення системи неперервної регіональної мовної освіти упродовж життя людини (на основі забезпечення наступності її змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях); д) виховання через систему мовної освіти поваги до культур інших країн тощо.

В світлі євроінтеграційних ідей конкретизація теоретико-методологічних засад мовної освіти дає можливість розробити та впровадити у практику регіональні моделі мовної освіти та мовної політики, які формують систематизовані напрями регіональної освітньо-виховної діяльності, що надбудовуються над предметною системою навчання. Використання в освітньо-виховній діяльності систематизованих напрямів мовної політики, підпорядкованих парадигмі гуманістичних цінностей, дає можливість закладати ці цінності у кожний навчальний план і навчальний предмет. Це об'єктивно сприяє формуванню мовно-освітнього імперативу, оскільки визначена навчальна дисципліна взаємообумовлена і взаємодоповнена іншими. У цьому випадку можна говорити не стільки про міжпредметні зв'язки, скільки про масштабність загального пізнавального фактору. Мовний зміст навчально-виховної діяльності виявляється означеним доцільністю та функціональністю місця. Мовні знання інтегруються у певну загальноосвітню та загальновиховну категорію знань, способів діяльності і ціннісних орієнтацій, стають одним із

важливих засобів саморозвитку особистості. Такий підхід спрямований, насамперед, на формування регіонально-культурологічної готовності майбутніх фахівців, які, використовуючи інтегративну взаємодію навчальних предметів та конкретних напрямів практичної діяльності, зможуть моделювати мовно-орієнтований педагогічний процес.

Мовна освіта в руках творчого педагога повинна стати одним з ефективних засобів залучення дітей та молоді до активної навчально-пізнавальної роботи. Мовленнєві навички формують в учнівській молоді достатній рівень мовної компетенції, активізують міжфахове мислення, розвивають у дітей міжкультурну комунікативну компетенцію. Учнівська молодь вдосконалює вміння у читанні, аудіюванні, письмі та говорінні, оволодіває навичками роботи з інформацією текстів різних типів з будь-яких джерел, на основі вже набутих знань вчиться аналізувати, систематизувати, добирати, передавати інформацію. На основі здобутої інформації формувати власну думку, обґрунтовувати її і давати необхідні пояснення. Вивчення іноземних мов передбачає створення атмосфери відкритості, психологічної готовності до сприйняття соціальних норм, правил поведінки іншого суспільства, що підвищує інтерес учнів до ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається.

Мовна освіта не обмежується лише мовним навчанням, вона передбачає також виховання культури міжетнічного спілкування та формування усвідомленої мовної поведінки. Не випадково у науковий методичний обіг останнім часом активно входять такі поняття, як "мовна особистість" [3]. Слід вважати необхідним та природним процесом, коли людина вбирає в себе регіонально-етнічне (народні традиції, соціальний досвід, знання історії свого етносу, його взаємини з представниками інших етносів, вивчення місцевих мов тощо). На мовній основі здійснюється міжкультурний діалог, який повинен сприяти становленню культури міжетнічного спілкування і формуванню регіонально-соціумної самосвідомості, зокрема: а) зберігати регіонально-етнічну пам'ять і виробляти критерії та соціальні орієнтири; б) виробляти норми, які забезпечать усталений регіональний тип поведінки у взаємовідносинах представників різних етносів; в) формувати вміння використовувати можливості міжетнічного спілкування для особистісно-орієнтованого розвитку та самовдосконалення; г) зберігати лінгвістичну самобутність національних меншин у сучасних умовах глобалізації інтеграції тощо; д) засвоювати нові мови, завдяки чому людина зможе уникати одномовної ізоляції.

Висновки. Зазначеного вище можливо досягти, опираючися на мовний досвід етносу, засвоюючи рідну мову, вивчаючи мовне середовище, якщо вчителі, батьки, представники етнічних громад та молодіжних організацій допомагатимуть молоді засвоїти як етнічну культуру, так і культуру більш ширшого суспільства (регіонально-соціумну). Такий підхід створюватиме умови для розвитку багатогранної індивідуальності з більш історично складною ідентичністю [4, с. 81]. За такого підходу регіональна мовна освіта виступатиме одним із актуальних напрямів гуманітарної освіти та відіграватиме надзвичайно важливу роль в освітньо-виховному та міжетнічно-консолідуючому аспектах українського державотворення.

Процес українського державотворення спрямований на об'єднання усіх етнічних груп в одну етнополітичну спільність – українську націю. Тому реалізація регіонально-міжетнічного аспекту мовної освіти полягає у тому, щоб допомогти учнівській молоді усвідомити себе нацією, яка розбудовує суверенну державу, а процес державотворення спрямований на об'єднання усіх етносів в одну етнополітичну спільність – українську державну націю.

Використана література :

1. *Обозний В. В.* Краєзнавча підготовка менеджерів туризму в умовах педагогічного університету : монографія. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 204 с.
2. *Римаренко Б.* Етнонаціональна політика України // Освіта. – 1994. – 21 грудня.
3. *Мацько Л. І., Кравець Л. В.* Культура української фахової мови : навч. посіб. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с. (Альмаматер).
4. *Сявакко С. І.* Видавничка справа і українське шкільництво періоду діяльності Центральної Ради // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993.
5. *Мельник Т.* Зрозуміти двомовну особистість // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах : науково-методичний та літературно-мистецький журнал. – № 10(85), 2009. – С. 10-16

А н н о т а ц и я

В статтє проанализированы теоретико-методологические основы изучения иностранных языков в контексте образования национальных меньшин в Украине.

Ключевые слова: *языковое образование, национальные меньшинны, учебно-воспитательный процесс.*

A n n o t a t i o n

Theoretical and methodological bases for foreign languages study in the context of the national minorities education in Ukraine.

Keywords: *linguistic education, national minorities studies-educatin process.*

Пиж Н. М.
гімназія “Кисво-Могілянський колегіум”

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ
ПРИ ЧАСТКОВО-РОЗДІЛЬНОМУ НАВЧАННІ**

В статті розглядається проблема застосування елементів роботи в малих групах при частково-роздільному навчанні

Ключові слова: *диференціація навчання, малі групи, частково роздільне навчання.*

Життя в глобалізованому суспільстві вимагає підготовки кваліфікованих кадрів, які більш відкриті до отримання нових знань та вмінь. Одним з головних чинників є розвиток комп'ютерних технологій, без яких, на сьогоднішній день неможливе навчання та вивчення будь-якого предмету чи дисципліни в навчальних закладах, в тому числі і в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ). Також не є винятком й іноземна мова. Навчальні заклади спрямовують свою діяльність на впровадження навчальних проєктів та програм. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір зумовлює до нового бачення мети вивчення іноземних мов у ЗНЗ. Дослідники вказують на зміну статусу навчального значення “іноземна мова” з точки зору її культурологічних функцій, оскільки мова – не тільки “джерело комунікативної діяльності”, але й засіб пізнання, формування й передачі думки, вираження почуттів, емоційних станів людини, засіб реалізації усіх потреб освіченого народу. Але при вивченні будь-якого предмету слід відзначити, що пріоритетним є не стільки особистісні здібності певного учня, а її психологічні особливості. Але при цьому, наші дослідження показують, що засвоєння матеріалу хлопчиками та дівчатами дуже різниться. Окремо, слід зазначити те, що під час вивчення будь-якої іноземної мови кожен наштовхується на певну